

Luboš Dobrovský

Změny bezpečnostního prostředí, jejich vliv na obrannou politiku státu a na stav ozbrojených sil

OBRANÁ
POLITIKA

Vojenské rozhledy, 2014, roč. 23 (55), č. 3, s. 3–8, ISSN 1210-3292 (tištěná verze), ISSN 2336-2995 (on line).

Changes in Security Surrounding, their Influence on State Defence Policy and State of Armed Forces

Abstrakt:

Separatistická hnutí na Ukrajině a anexe Krymu zásadně změnila současné bezpečnostní prostředí. Vše, co se stalo, je ve skutečnosti popsáno již v ruské vojenské doktríně z února 2010. Zde české strategické myšlení zklamalo, země není na podobné situace připravena. České vojenské dokumenty popisují hrozby příliš obecně, bez určení konkrétního nepřítele. Co selhalo naprosto je předpoklad, že hrozby budou vznikat postupně, Česká republika bude mít dost času, aby se na ně připravila. Autor uvádí svůj vlastní pohled na současnou evropskou bezpečnostní situaci a žádá změnu a modernizaci české obranné politiky a vojenské vědy.

Abstract:

The separatist movements at Ukraine, Crimea annexation, have fundamentally changed today's security surrounding. All that came about were in fact described in the last Russian military doctrine of February 2010, herein the Czech strategic thinking failed, leaving the nation unprepared. The Czech military documents identify threats too broadly, without setting definite opponents. One precondition failed completely, namely a gradual emergence of threats, enabling the Czech Republic to prepare itself. The author explains his own views on current security European affairs and asks to modernize and adjust both Czech defence policy and military science.

Klíčová slova:

Bezpečnostní prostředí, hrozby, nepřítel, strategické myšlení, vojenské dokumenty, vojenská doktrína, obranná politika, vojenská věda.

Key words:

Security surrounding, threats, opponent, strategic thinking, military documents, military doctrine, defence policy, military science.

Osmnáctého června proběhl v Praze workshop organizovaný Centrem bezpečnostních a vojenskostrategických studií Univerzity obrany. Jeho tématem bylo místo a úloha ozbrojených sil ČR v novém bezpečnostním prostředí. Referáty a debata, na setkání zaznamenané, přinesly celou řadu víceméně rozporných názorů, postojů a doporučení. Základní dojem, který z četby závěrů workshopu vyplývá, je více než tristní. Rezortu obrany stejně jako naší celé politické reprezentaci dlouhodobě chybí takový typ odborného či vědeckého uvažování, jemuž se obvykle říká strategické. Nicméně právě za odhalení toho stavu budiž Centru bezpečnostních a vojenskostrategických studií Univerzity obrany vzdán dík.

Jednotliví referující a debatující se výrazně odlišně stavěli již k názvu workshopu, který je svoláván především proto, že jeho organizátoři předpokládají, že k významným změnám toho, čemu tak nešťastně říkáme „**bezpečnostní prostředí**“, právě došlo či dochází. Jestliže máme termínem „bezpečnostní prostředí“ na mysli **míru bezpečnosti prostředí** vytvářenou ve světě mezinárodními vztahy, činností a záměry nejrozličnějších vládních režimů, zejména těch, jejichž společenské uspořádání se v míře občanských svobod výrazně liší od uspořádání demokratického, a samozřejmě i aktivitami nejrozličnějších skupin nacionalisticky, fundamentálně nábožensky či obecně zločinně prosazujících své zájmy nezávisle na vládách zločinnými ozbrojenými útoky, převážně teroristickými, pak podle mého soudu ke změně této míry bezpečnosti došlo. Došlo k němu nepochybně ozbrojeným útokem režimu ruského prezidenta Putina na Ukrajinu a anexí Krymu, její významné části, Ruskou federací.

Názorové spektrum debatujících bylo výrazně rozdělené. Jedni debatující, ovlivnění zřejmě oportunními postoji naší současné vládní koalice, popírali jakoukoliv změnu míry bezpečnosti prostředí, v němž chceme hájit své zájmy. Jiní sice jistou změnu nepopírali, poukazující na ozbrojený útok režimu ruského prezidenta Putina na ukrajinskou suverenitu, ale tvrdili, že změna je bezvýznamná, protože byla předvídatelná. V jejich pojetí šlo o pouhé přehlédnutí. Jiní pak viděli situaci podobně jako organizátoři workshopu.

Považují změnu míry bezpečnosti po ruském útoku na Ukrajinu za velice výraznou. Na názoru, že nedošlo k žádné významnější změně míry bezpečnosti prostředí, v němž máme povinnost hájit své zájmy, svou svobodu, uzemní celistvost státního teritoria, může trvat jen člověk zaslepený útočnickovou propagandou. Ti, kteří situaci v debatě viděli právě takto nezměněnou, byli též názoru, že nemusíme usilovat ani o změnu struktury ozbrojených sil, ani o získání nových obranných schopností. Stejně je pro mě nepřijatelný názor, který tvrdí, že sice k „určité“ agresi vůči suverénnímu státu došlo, ale míra bezpečnosti se nezměnila, protože vše, k čemu došlo, bylo předvídatelné, a my jsme si přípravy k tomu aktu zkrátka nevšimli. Takže situace je podle názoru některých diskutujících táž, jaká byla před útokem na Ukrajinu.

Já jsem si v této věci naopak jist, že ke změně míry bezpečnosti v prostředí, v němž máme povinnost zkoumat míru ohrožení našich bezpečnostních zájmů došlo, a to ke změně zásadní. Ukázalo se, že naše bezpečnostní strategické dokumenty, tedy naše české stejně jako alianční, neříkaly o stavu světa z bezpečnostního hlediska pravdu. Zejména se ukázalo, že požadavek připisovat hrozby popisované v bezpečnostních strategiích konkrétním nositelům, jak jsem v přípravě Bezpečnostní strategie z roku 2011 marně žádal, byl požadavek správný a byla to zásadní chyba, že nebyl vyslyšen. Pouhou četbou Bezpečnostní doktríny Ruské federace a četbou Koncepce zahraniční politiky téhož státu, mohli jsme se informovat o politických záměrech a cílech režimu prezidenta

Vladimíra Putina, které útokem na suverenitu Ukrajiny realizoval. Pokud pak jsme výhrůžky ze strany ruských politiků a vojáků, které zaznívaly nejen v období, kdy česká vláda usilovala o účast na protiraketovém systému, bagatelizovali a hrubosti na náš účet vyslovované zahraničním ministrem Ruské federace Sergejem Lavrovem jsme považovali za určené jaksi do vlastních ruských řad, nemůžeme se divit překvapení, které v okamžiku ozbrojeného útoku na Ukrajinu dávali najevo nejen naši politici, ale i politici evropské či představitelé USA. Selhání rozvědných služeb bylo v tomto ohledu absolutní. V tomto ohledu tedy nešlo o „přehlédnutí“, ale o naprosté odborné i politické selhání.

Proti samotným hrozbám, jak je Bezpečnostní strategie ČR „učebnicově“ popisuje, nelze vytvářet obranu. Hrozby samy o sobě nemají žádný politický cíl, žádnou politickou charakteristiku, a také se samy nikdy nerealizují (pokud nemáme na mysli snad živelní katastrofy). Obranu v celé její komplikované šíři lze vytvářet pouze proti takové hrozbě, která má svého nositele, a tento nositel má nějaký úmysl, nějaký cíl, vyjadřovaný jeho politickým programem. Je přece zřejmé, že hrozbou není sama vojenská kapacita nějakého státu, hrozbou je úmysl jeho politické reprezentace tuto kapacitu využít k útoku na nějaký pro nás strategicky významný zájem. Hrozba se tudíž vztahuje k typu politiky toho kterého nositele hrozby a vyplývá z jeho politiky, z jeho politických záměrů a cílů. Jestliže je toto tvrzení pravdivé, jestliže je podporováno aktuálním stavem dosud ještě trvajícím ozbrojeného útoku na suverenitu Ukrajiny, který je zcela otevřeně veden v zájmu politiky Ruské federace usilující o rozvrat Ukrajiny a o posílení ruského vlivu v oblasti, kterou kdysi ovládala sovětská Moskva, pak tato skutečnost vyžaduje okamžitou revizi nejen naší české bezpečnostní strategie, ale i bezpečnostní strategie alianční.

Dalším novým faktem nebo charakteristikou bezpečnostního prostředí, „kterého jsme si nevšimli“, je komplexnost útoku, kterým může být ohrožen náš strategický zájem. Anne Applebaumová hovoří podobně jako náš spojenec Lotyšsko o novém typu vedení ozbrojeného útoku nebo dokonce o novém typu války.

Zkušenost, kterou právě získáváme při sledování ozbrojeného útoku, který vede režim ruského prezidenta Putina vůči Ukrajině (*a skrze ni také vůči našim bezpečnostním zájmům a vůči bezpečnostním zájmům celé současné Evropy vůbec*), musí nutně vést k vážné úvaze o vytváření takových obranných schopností, kterými bude lze komplexním útokům takového druhu čelit.

Vzhledem k tomu, že významným, ne-li rozhodujícím útočným prvkem jednajícím ve prospěch útočníka mohou být skupiny občanů napadeného státu, útočníkem předem propagandisticky připraveným, tajně organizovaným a tajně vyzbrojeným propašovanými zbraněmi, bude se příprava k obraně proti podobným útokům „pátých kolon“ dotýkat především otázek legislativních. To je nasnadě. Pouze prostřednictvím výrazných legislativních změn nově definujících účel a smysl existence OS a jejich použití v obraně všech myslitelných strategických zájmů, včetně občanské jednoty společnosti, dospějeme, nalezneme-li k tomu naše politická reprezentace odvalu, ke smysluplnému využití prostředků, které budeme na obranu vydávat.

Otázka výše finančních prostředků vydávaných našimi vládami na obranu země a společnosti byla na workshopu diskutována velmi široce a také zde byl spor. Týkal se jednak nezbytné výše rozpočtu pro rezort obrany, jednak tempa jejího navrhování. Bohužel nikoliv na základě pevně a neotřesitelně přesvědčivě nabídnutého výsledku posouzení nového typu ohrožení našich bezpečnostních zájmů a na základě výsledků analýzy stavu

vyplývajícího z dlouhodobého, věcně připraveného výhledu potřeb. Diskuze také proto váhala mezi okamžitými změnami a změnami postupnými. Jsem názoru, že rozpor mezi těmito dvěma postoji je řešitelný realizací dvou procesů realizovaných paralelně. Je nepochybně nutné dosáhnout nejprve co nejrychleji věcné představy o nezbytných změnách stabilizujících slíbený, a dosud nedosažený soubor schopností, jichž mělo být dosaženo již někdy v roce 2009. Takového stavu lze podle analýzy Centra bezpečnostních a vojenskostrategických studií dosáhnout postupným navrhováním rozpočtu rezortu MO do výše 1,4 % HDP nejpozději do roku 2020.

Toto tempo a výše navrhování odpovídá i původnímu návrhu, který zveřejnil ministr obrany Martin Stropnický, a pokud bychom prostřednictvím takto posilovaného rozpočtu dokázali obnovit věrohodnost svých závazků ve spojeneckém aliančním svazku pokračujícím navršením rezortního rozpočtu na výši 2 % HDP, zvýraznili bychom i váhu svého politického hlasu v Alianci, což je nezbytné pro zvýšení pozornosti vůči bezpečnostním zájmům té části Evropy, která svého času patřila do otrocké závislosti někdejšího Sovětského svazu a nyní se právem cítí ohrožena politikou ruského prezidenta Putina, který se netají snahou o návrat moskevského vlivu do států východní a střední Evropy.

I tento proces vyžaduje od představitelů rezortu obrany takovou míru odborného sebevědomí, přesvědčivých argumentů a také osobní, v jistém smyslu politické odvahy, které překonají převážně malicherné setrvávání politiků v iluzi, že nejsme dosud ničím výjimečně ohroženi. Ovšem paralelně s tímto věcně připraveným a dobře propočteným plánem „záplatování“ děr na našich vojenských obranných schopnostech, bude nezbytné připravit na základě široce vedených analýz vývojových trendů v oblasti vnější bezpečnosti věcný a časově a zdrojově co možná přesně popsany plán dalšího rozvoje souboru obranných schopností, které budou odpovídat předpokládanému vývoji ohrožení našich bezpečnostních zájmů, dnes již nepochybně zcela konkrétním nepřitelem. Takový věcný a časově co možná přesně popsany dlouhodobý výhled teprve ukáže, jak velké finanční i lidské zdroje budou nezbytné k tomu, aby OS, respektive stát jako celek, byl schopen plnit obranné úkoly efektivně. Jsem přesvědčen, že striktní oddělení finančních zdrojů investičních od rozpočtů provozních, je nejen nezbytné, ale více než praktické i z hlediska úspěšné kontroly využívání těchto prostředků.

V souvislosti s revizí obranné legislativy je účelné upozornit alespoň namátkou na dvě skutečnosti. Současné znění branného zákona je – to si přiznejme – nevymahatelné, což nutně musí vést k jeho zásadní proměně, která umožní včasnou přípravu záloh ozbrojených sil.

(V této souvislosti je jistě vhodné připomenout, že návrh ministerstva obrany směřující ke zvýšení pravomoci vlády ve věci rozhodování o realizaci branného zákona je nepochybně návrhem pozitivním, ale zároveň podle mého soudu nedostatečným. Vše, co zatím – a i později, v případě přijetí zmíněného návrhu bude možné dosáhnout – je pouhé doplnění stavu útvarů ozbrojených sil. Ani tento návrh MO neřeší otázku náhrady ztrát, k nimž přece s jistotou při ozbrojených střetech dochází. V revizi účelnosti a účinnosti branného zákona je nutné pokračovat tak, aby jeho propojení se zákonem o aktivních zálohách zvýšilo počty skutečně potřebných záloh na maximální možnou výši. Poučení v této věci lze získat jednak ve Velké Británii, jednak ve Švédsku. Obě tyto země si s použitelnými, tedy aktivními zálohami poradily přímo příkladně.)

S tímto problémem je spojeno i moje naprosté nepochopení pojmu „**mírový stav profesionální armády**“. Profesionální armádu máme přece také proto, aby byla připravena v celém rozsahu svých schopností kdykoliv okamžitě zasáhnout v rozměru, který jsme pro ni stanovili v souladu jednak s povinnostmi vyplývajícími z našich vlastních zákonů, jednak v rozsahu, jímž jsme zavázáni svým spojencům. Dovede si snad někdo představit, že profesionální hasičský sbor má dva stavy, jeden pro situaci kdy nehoří, druhý pro chvíle, kdy hoří? Umí někdo předpovědět, kdy vznikne nás ohrožující ozbrojený konflikt s větší pravděpodobností, než kdy dojde k požáru?

Anexe Krymu stejně jako okupace části Gruzie před lety ukazují, že to předpovědět zatím neumíme. Toto dávné přesvědčení mě vede právě k podpoře změny branného zákona, jak se o tom zmiňuji výše. Tvzení, kterým se stále falešně uklidňujeme, že ozbrojený konflikt budeme schopni předpovědět včas, je přece nesmysl, jak potvrzují postoje některých, kteří tvrdí, že „jsme si nevšimli“, co míní udělat prezident Putin s Ukrajinou. Může někdo s jistotou tvrdit, že zítra neučiní to samé dejme tomu s Lotyšskem?

Takže profesionální armáda není a nikdy nesmí být v tak (*nesmyslně*) zvaném stavu mírovém, nemluvě o skutečnosti, že od své účasti na válce v Zálivu je některými svými úkolovými uskupeními účastna ozbrojených konfliktů trvale. Vždy tedy musí být připravena k zásahu na sto procent. A ona v této chvíli není. Pokud budeme pojem „mírový stav“ stále držet, doplatíme na to.

Velmi vážnou mi připadá otázka motivace občanů k vojenské službě. I toto téma bylo na workshopu obsáhle diskutováno. Pokud nechceme při náboru do ozbrojených sil zůstat pouze u atraktivity finanční, která, jak ukazují i debaty mezi vojáky a nesmyslně stanovené normy služebního platu vojáků z povolání či hrubé verbální útoky na příslušníky ozbrojených sil, bude se muset otázka motivace občanů k obraně vůbec stát součástí vzdělávacího programu školního. Dokud občan nebude vědět co vlastně má bránit, co to je ta svoboda, kterou mu nabízí a garantuje demokratické zřízení, pokud nebude mít dostatečnou povědomost o nedávné ještě historii své země, a dokud nebude seznámen s příkladnými životy výjimečných osobností, občanů našeho státu, nebude nikdy kvalitně motivován. Voják, nasazující svůj život jen pro finanční prospěch, není spolehlivý voják. Může být přeplacen.

Z této úvahy konečně také vyplývá, že si politici budou muset uvědomit, že peníze na obranu nejsou jenom ty, které dostává rezort MO, ale že musí být nabídnuty i školství, a také bez obranného průmyslu a bez investic do něj se neobejdeme, a bez tělesné zdatnosti budoucích vojáků armádu nesestavíme.

Vzhledem ke svému původnímu vzdělání jsem citlivý na jazyk, a nemohu se tudíž nezeptat, co je v naší situaci, kdy nejsme a nebudeme víc než modul, nezbytný a nenahraditelný sice, ale přece jen modul spojeneckých obranných sil aliančních, míněno strategickou úrovní řízení a velení, jak se o tom také diskutovalo? Ovšem, naši generálové to musí umět, ale musí to umět v rámci NATO. Nebo alespoň zejména v rámci NATO. Slyším občas, že jsme to za Vondry a náměstka Jiřího Šedivého s tím dvoustupňovým velením přehnali. V tomhle punktu by mělo být jasno a bez pochyb. Jedno jak, ale bez pochyb. Tak nebo onak. Považuji otázku stupňů velení a řízení za velice akutní. Jakékoliv rozpaky v tomto punktu, a ty se v diskuzi projeví, jsou škodlivé.

Výsledky debat, které na workshopu proběhly, a které ukazují na dlouhodobá zanedbání strategického uvažování, by měly být „vnuceny“ k zaujetí stanovisek jednak

ministrovi obrany a jeho prostřednictvím samozřejmě i parlamentu, jednak generálnímu štábu. Aby to, co na workshopu v diskuzích zaznělo, mělo nějaký efekt, doporučuji, aby organizátor, což je Centrum bezpečnostních a vojenskostrategických studií Univerzity obrany, dal velmi zřetelně najevo, jaký je jeho odborný názor na rozporná řešení jednotlivých bodů, k nimž proběhla diskuze.

Centrum je vědecká instituce a jako taková musí mít ve svých doporučeních vysoké odborné sebevědomí. Bez obnovy strategického uvažování co možná nezávislého na krátkodobých politických programech té které politické strany, často přespřilíš populistických, bude proces posilování obrany našich bezpečnostních zájmů trvale pokulhávat za skutečnými potřebami. Už nikdy by se nemělo stát, že někdo, kdo se považuje za kvalifikovaného odborníka v oboru vnější bezpečnosti řekne, že jsme si nevšimli něčeho, co bylo jako ohrožení naší bezpečnosti předvídatelné, a nevyvodí z toho ten jediný možný závěr, totiž že se své pozice vzdá. Zatím to nikdo, kdo přímo z povinnosti své funkce předvídat měl a nepředvídal, se své funkce nevzdal.

Budeme-li hledat odpověď na otázku, kterou klade název této úvahy, pak mi nezbývá než říci, že diskuze na workshopu ukázala sice snahu řešit problematiku situace, ale zároveň naprostou absenci strategického uvažování přinejmenším v rezortu obrany a jeho dlouhodobé podcenění. K nápravě by měla vést dobře řízená spolupráce generálního štábu, politického vedení ministerstva obrany reprezentovaného zejména sekcí obranné politiky a strategie s modernizovanou a vojenskou vědou se zabývající Univerzitou obrany. Taková spolupráce dosud schází.

Jaké ponaučení ze současné situace na Ukrajině by si měla vzít podle vás naše armáda, nebo jaké ponaučení si bere? Znamená to, že třeba vnitřně mění i své zaměření, svoji funkci, že se děje něco uvnitř?

Lessons learned neboli to, co si můžeme vzít z Ukrajiny, je pro nás vlastně to, jak se mění charakter současných konfliktů. Máme na paměti, že zpravidla konflikty, takové ty válečné konflikty, že to je obrovské nasazení lidí, techniky, velké škody ap., nicméně to, co se děje v dnešním světě, a toho je Ukrajina pouze součástí, to jsou malé asymetrické, nebo jak někdo říká hybridní konflikty, kde zapojení armády je daleko méně významnější nebo viditelnější než v předchozích letech. Nedávno jsme zpracovali studii, kde jsme vycházeli z materiálů světových think tanků a různých výzkumných center. Zajímavé je, že Rusko pod vedením Putina v podstatě nedělá nic jiného, než že realizuje ruskou vojenskou doktrínu, která byla vydána v roce 2010. Jde o snahu Vladimíra Putina přivést Rusko zpět jako velmoc, ne jenom jako vojenskou velmoc, někdy do roku 2020. Hlavním cílem v tomto konfliktu se nestávají ozbrojené složky, které se střetávají na válečném poli, ale hlavním cílem je vlastně lidská mysl. To, jak vnímáme pocit nebezpečí, hrozby. Obrovskou roli hrají média, kybernetická bezpečnost nebo útoky v oblasti kybernetického prostředí.

**Z rozhovoru s Ing. Františkem Mičánkem (brig. gen. v zál.),
ředitelem Centra bezpečnostních a vojensko-strategických studií UO,
Co vy na to? Rozhlas Brno, 6. 8. 2014,
dostupné na <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/3180813>.**